

Feminizam i ženski likovi u dugometražnim Disneyevim animiranim filmovima

Živković, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:888021>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ MEDIJSKA KULTURA

KATARINA ŽIVKOVIĆ

**FEMINIZAM I ŽENSKI LIKOVI U
DUGOMETRAŽNIM DISNEYEVIM
ANIMIRANIM FILMOVIMA**

ZAVRŠNI RAD

MENTORICA: doc. dr. sc. Tatjana Ileš

Osijek, 2019.

SAŽETAK:

S obzirom na to da se u današnje vrijeme dječaci i djevojčice razlikuju po mnogim segmentima, te se rodni stereotipi provlače kroz cijelu ljudsku povijest, rad se bavi idejom pojma spola i roda, utjecajem feminizma na nove generacije s naglaskom na *Disneyjevo* stereotipno prikazivanje rodnih uloga u animiranim filmovima. Generaliziranje i nametanje uloga za koje se smatra da su tipične samo za muškarce ili samo za žene, dovodi do podcjenjivanja rodnoga identiteta i individualnosti. Pod utjecajem patrijarhalnog društva i medija, žene su postavljene u drugi plan te im se nameću (stereotipne) uloge majke, kućanice i supruge. No, najveći utjecaj polazi od roditelja koji su odgovorni za prenošenje već postojećih stereotipa s generacije na generaciju zbog čega adolescenti gube ili teško pronalaze vlastiti identitet, što je u suprotnosti onome protiv čega se feminizam bori. Nadalje, animiranim filmovima *Disney* popularizira i širi pojavu princeza što narušava u potpunosti ulogu žene, te općenito ženskog roda i njezine svrhe. Tek s pojavom trećeg vala feminizma, *Disney* se polako odmiče od tradicionalnog rodnog stereotipiziranja i stvara novu eru ženarstva. Upravo ta faza neovisnih, hrabrih ženskih likova stvara mogućnost novog feminizma i modernih žena.

Ključne riječi: feministički pokret, rodne uloge, rodni stereotipi, Walt Disney, animirani filmovi

ABSTRACT:

Given that today, boys and girls differ in many segments, and gender stereotypes are spread throughout human history, this paper deals with the idea of sex and gender, the impact of feminism on new generations with an emphasis on Disney's stereotypical portrayal of gender roles in animated films. Generalizing and imposing roles that are considered to be typical of men or women leads to an underestimation of gender identity and individuality

itself. Under the influence of patriarchal society and the media, women are put in the secondary position and are being imposed the stereotypical role of mother, housewife and wife. But the biggest influence comes from parents who are responsible for transferring pre-existing stereotypes from generation to generation, which is why adolescents lose their identity and feminism as such loses its significance. Furthermore, Disney animation films launched a wave of princesses that completely undermine the role of a woman, generally female gender and her purpose. Only with the occurrence of the third wave of feminism did Disney slowly move away from traditional gender stereotyping and created a new era of female warriors. It is this phase of independent, brave female characters that creates the potential for new feminism and modern women.

Key words: feminist movement, gender roles, gender stereotypes, Walt Disney, animated films

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____ potvrđujem da je moj _____ rad

diplomski/završni

pod naslovom _____

te mentorstvom _____

rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Osijeku, _____

Potpis _____

SADRŽAJ

SAŽETAK:	2
1. UVOD.....	6
2. FEMINIZAM	7
2.1. POJAVA POKRETA	9
3. RAZLIKE IZMEĐU SPOLA I RODA	10
3. 1. RAZVOJ STEREOTIPA.....	12
3. 1. 1. VANJSKI UTJECAJ NA STVARANJE STEREOTIPA	13
3.1. 2. POSLJEDICE.....	15
3. 1. 3. METODE ODUPIRANJA.....	16
3. 2. MUŠKO – ŽENSKI ODNOSI.....	18
3.2. 1. ULOGA ŽENE U DRUŠTVU.....	20
4. DUGOMETRAŽNI ANIMIRANI FILMOVI	22
5. <i>THE WALT DISNEY COMPANY</i>	23
6. ANALIZA IZABRANIH ANIMIRANIH FILMOVA.....	24
6.1. PRIKAZ RODNIH ULOGA	24
6.1.1. ODNOSI PREMA ŽENSKOM LIKU	26
6.1.2. NAMETANJE ŽENSKOSTI U DJETINJSTVU	27
6.2. STEREOTIPIZACIJA NA PRIMJERU FILMOVA „MALA SIRENA“ I „MOANA“	28
6.3. FEMINISTIČKI UTJECAJ NA PRIMJERU FILMOVA „PEPELJUGA“ I „FROZEN“	30
6.4. SUVREMENA PERSPEKTIVA RODNIH ULOGA NA PRIMJERU FILMOVA „TRNORUŽICA“ I „LILO I STITCH“	31
7. ZAKLJUČAK	32
8. LITERATURA.....	34

1. UVOD

Iako se feminizam javlja dosta kasno, rodni identitet i stvaranje rodnih uloga kroz generacije i kulture javljaju se još od kada je čovjeka. Također, pojava Disneyevih animiranih filmova imala je otpočetak značajnu ulogu u svijetu zabave, ali isto tako i u odgoju djece. Djeca kao što uče navike svojih roditelja, tako vjeruju i prihvaćaju uloge koje im prikazuje svijet filma i televizije.

U prvom dijelu ovoga rada prikazan je teorijski pristup feminizmu, njegovo pojavljivanje na društvenoj sceni te kratak povijesni razvoj borbe za ravnopravnost žena i muškaraca. Nadalje, pobliže će se objasniti kakav je odnos prema spolovima, tko sve ima utjecaj nad stvaranjem rodnog identiteta, kako nastaju stereotipi i koje su njegove posljedice, te učiti mlade generacije na nove promjene i samom odupiranju rodnog stereotipa. U teorijskom dijelu koji se bavi odnosima u društvu, točnije, odnosima muškaraca i žena i položaju žene u društvu, korištena je brojna literatura, a kojom su autori propitivali patrijarhalno društvo kroz povijest pa sve do danas. Također, u zasebnom dijelu poglavlja će se raspraviti o dugometražnim animiranim filmovima, Disneyevu radu i njegovim značajnim crtićima. Uz pomoć ostalih autora, raspravit će se i o tome kako je Disney stvarao rodne uloge, te kroz analizu animiranih filmova poput *Mala sirena*, *Moana*, *Pepeljuga*, *Frozen*, *Trnoružica*, *Lilo i Stitch*, prikazat će se stereotipizacija i nametanje uloga ženskim likovima u crtićima, te kako s modernim dobom Disney počinje kreirati i drukčije ženske uloge. Dovodi se u pitanje jesu li ženski likovi i dalje prikazani kao princeze ili žene-ratnice, postoji li druga vrsta ljubavi osim one prema princu, koliko važnu ulogu ima majčinstvo i ima li je uopće, te kako se mijenja perspektiva ženskog lika koji postaje sve samostalniji. Jednako tako, koliki danas utjecaj ima produkcija dugometražnih animiranih Disneyevih filmova na odgoj djece i mijenja li se u širem smislu mišljenje društva prema spolu i rodu. Proučavanjem ostale literature, može se primijetiti koliko se rodni identitet, ali tako i mišljenje društva mijenja kroz generacije, te kako nastaju mlade feministice, što će se raspraviti u zasebnom dijelu rada.

2. FEMINIZAM

Feminizam ili tzv. ženski pokret jest društveni pokret koji se objašnjava različitim definicijama. Tako se u *Hrvatskoj enciklopediji* navodi kako je feminizam „[...] svjetonazor koji se zalaže za unaprjeđenje položaja žena uklanjanjem spolne dominacije i diskriminacije (seksizma) i promicanjem rodne jednakosti u svim područjima života.” (Hrvatska enciklopedija, n.d.: n.p.) Razloge ovakvoga razumijevanja feminizma pronalazimo u tradicionalno predodređenim rodnim ulogama. Od najranijih se vremena djevojčice odgaja kako biti dobre supruge, kućanice i majke nudeći im prikladne uloge u dječjim igrama te igračke poput kuhinjskih preparata, lutki, sredstva za čišćenje i slično. Također ih se uči mirnoći i staloženosti te preuzimanju brojnih odgovornosti za kuću i obitelj. Prema istraživanjima autorice Šolaje (2017: 5), javljanje feminizma bilježi se krajem 18. stoljeća, a izazvalo je brojne političke i društvene pobune. Žene su zbog neravnopravnosti svoga položaja spram pozicije muškarca u društvu krenule u borbu protiv patrijarhata. Iako su promjene bile male i sporo napredovale, mogao se vidjeti utjecaj pokreta, jer su u ono vrijeme žene uspjele dobiti mogućnost obrazovanja, dijeljenje imovine, no i dalje pravo glasa i sudjelovanje u političkim odlukama nisu imale. Prema Gvozdanović (2004: 133) moć feminizma se najviše širi i primjećuje kroz institucije. Poznato je da žene kroz povijest nisu imale pravo na obrazovanje, te se s tom idejom autorica osvrće na feminizam u ženskoj povijesti. Za nju feministički pokret nastaje generacijama i u zajednici za osvještavanje žena, a cilj toga pokreta je stvoriti promjene u patrijarhalnom sustavu. Ravnopravnost na tržištu rada i u visini plaća jedni su od važnijih čimbenika feminističkog pokreta u obrazovnom i političkom dijelu.

Vecelj i Mušanović (2011: 13) smatraju da žene i muškarci trebaju imati jednaka prava u bilo kojem segmentu. U radu zaključuju kako se feministom ili feministicom smatra svaka osoba koja preispituje odnose u društvu, razlike i mogućnosti spolnih, rasnih i sličnih uloga. Razlozi nastanka političkog pokreta proizašli su iz detektiranja pozicije žena unutar patrijarhalnog društva čija je uloga te konstrukcija identiteta utemeljena na brizi o kućanstvu, djeci i supruhu. Feminizam želi istaknuti da žene trebaju imati jednaka prava kao i muškarci, da jednako vrijedi svaka osoba, te da je potrebno iz društva udaljiti patrijarhalni načina življenja, jer oznaka muškarca ili žene nije u pravilu da se mora pridržavati svojih uloga, već da istakne ono po čemu je osoba posebna. Ilić (2017: n.p.) u svome radu *Povijest pokreta: Feminizam prvog vala* objavljenom na portalu *Libela* stavlja fokus na feminizam prvog vala, nadovezujući se na prvu žensku autoricu Jane Anger. Prema njezinim istraživanjima, pojava

feminizma je dovođila u pitanje pozicije muškarca i žene u patrijarhalnom društvu, te pitanje ljudskih prava koja bi trebala imati svaka osoba, a prihvatljivo je bilo samo za muškarce, dok je žena morala istaknuti svoje ponašanje koje je prihvatljivo tek za “drugi spol”.

Suprotno političkom doživljaju samog pokreta, autorica Marić se fokusirala na književni dio feminizma. Pomoću književnica poput Mary Ellmann, Simone de Beauvoir, Kate Millett i druge, autorica naglašava razliku u književnoj perspektivi koja je više naklonjena muškom rodu. Ona kaže “Muškarac je slobodan istraživati, izražavati se i stvarati, dok je žena osuđena na dosadnu i repetitivnu rutinu. Žena, da bi popravila svoj položaj, treba postići samoaktualizaciju kroz svoju različitost te će se tako definirati kao subjekt, odnosno njena je različitost definira kao što ona jest.” (Marić, 2019: 11). Naglasak je na ženinoj sekundarnoj društvenoj ulozi prema kojoj se treba prilagođavati muškim odlukama, te se kao takva prikazuje i kroz cijelu književnost.

Feminizam nije među prvim političkim pokretima, ali je ostavio traga i uveo velike promjene u društvu. Autorica Harding (1986: 17) u knjizi *The Science Question in Feminism* ustvrdila je kako na razvoj rodni uloga ponajviše utjecala kultura nekoga društva. Svaka kultura je zasebna i ima svoja pravila, no kada je riječ o spolu i rodu, smatra se da ne postoji treće. Točnije, generacijama se uči kako postoji samo muški i ženski spol, te se ne prihvaća ništa drukčije od toga. Primjerice, kroz povijest je najviše istaknuta borba protiv rasizma nad afroamerikancima koje se smatralo manje vrijednima, ali nije dovoljno naglašen rasizam nad ostalim rasama. Jednako tako vrijedi i za rodni identitet. Sama pobuna i naglašavanje muškog ili ženskog spola dovodi do zanemarivanja cjelokupnog problema s kojima se feminizam kao takav bori.

Kako se prethodno prikazalo vremensko razdoblje osnutka pokreta, no da bi se moglo nastaviti s prikazom feminističke povijesti, potrebno je napomenuti da je patrijarhalno društvo ukorijenjeno još s pojavom čovjeka. Na to istraživanje se osvrnula autorica Freedman (2002: 3) pokazivajući samo porijeklo i širenje tog naziva, a kasnije i pokreta. Riječ feminizam prvi puta se javlja u Francuskoj kao *feminisme*, širi se kroz cijelu Europu, te se kasnije javlja i u Americi. Naglasak je na *femme* kao oznaka za ženski rod, koji se nastoji uz dodatak *-isme* politički izboriti za jednaka prava muškaraca i žena. Prema Freedman, feminizam je nužan zbog ravnopravnosti žena, jer je patrijarhat ukorijenjen u ljudsko društvo kroz političke, religijske i slične podjele društvenih uloga. Također, sam pojam svrstan je u modernizirano doba, gdje i danas postoje diskriminacije slabijeg spola jer religijski način života to osporava. Kao što je kroz povijest prikazano, nisu sve žene dobile jednaka prava glasa. Najveće

prepreke su bile rasne, političke, financijske i slično.

2.1. POJAVA POKRETA

Razvoj feminizma kao pokreta do sada prikazujemo trima valovima koje pojašnjava Žimbek (2014: n.p.) u članku *Vodič kroz pravce i valove u feminizmu za početnice/ke*. Tvrdi da su “valovi” zapravo generacijski prikaz feminizma. Prvi val se javio između 1800. i 1920. godine, te se smatra američkim pokretom. Iako tada nije postojao naziv feministice, niti su se žene takvima smatrale, svojim štrajkanjem glađu i javnim izlaganjem ispred Bijele kuće borile su za pravo glasa i bolju poziciju u društvu. Žimbek navodi neke od prvih feministica, poput Lucretie Mott, Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony, Victorie Woodhull, Carrie Chapman Catt, Sojourner Truth, Lucy Stone i Alice Paul koje su činile prvi val feminizma u političkom okruženju. U prvom su se valu pojavile sufražetkinje od čijih mišljenja i stavova su se feministice drugoga vala usuprotstavile.

Drugi val se javio između 1960. i 1980. godine kojeg je karakterizirala borba za socijalnu i pravnu ravnopravnost, uz političku. Borovac kaže “[...] počinje se javljati radikalni feminizam - koji je sferu ženskosti, roda i spola stavio u prvi plan, te je jasno naglašavao važnost feminističke borbe s radikalnim prizvukom.” (Borovac, 2015: 7). Time se ukazalo na mogućnost stvaranja drugih skupina, poput pripadnika LGBT skupine, skupine koje podržavaju pravo žene na pobačaj, drugim riječima, žena ima pravo donositi odluke vezane uz njezino tijelo i slične skupine.

Treći val započinje 1990. i traje još i danas. Ilić (2017: n.p.) u radu *Povijest pokreta: Feminizam prvog vala* opisuje treći val feminizma kao moderniziran otpor i spas prethodnih feministica koje se tada nisu izborile za ostala prava. Ovim zadnjim pokretom se poništavaju svi stereotipi, uloge unutar patrijarhalnog društva, sama uloga žene, te je fokus na ravnopravnom odnosu između žena i muškaraca. Isto ustvrđuje i autorica Žimbek (2014: n.p.) te navodi neke od modernijih fraza koje opisuju današnji feminizam, a neke od tih su *girl power*, *riot grrrl*, *cyberfeminizam*, *trans*, *queer* i slično. Tim pojmovima se počinju prihvaćati seksualne orijentacije i stvara se pozitivan stav prema opredjeljenju osoba po pitanju politike, spola, rase i ostaloga. Nadalje, njezino istraživanje utvrđuje i mogućnost postojanja četvrtoga vala feminizma koji se javio 2010. godine s jednim postom blogerice Shelby Knox jer danas feminizam pronalazi svoje prostore na globalnoj mreži. Zbog velikog broja korisnika, stvaraju

se i šire informacije, te nastaju sve veće grupe koje oblikuju jedan poseban feministički pokret u koje se uključuju mlade djevojke.

Za zaključiti je kako pokret nije mogao poduzimati velike korake i praviti drastične promjene koje bi privukle pažnju s političke strane jer bi time prije svega doveli žene u društveno nezavidne situacije. Prema Cerjan-Letici: “Feminizam je kao socijalni pokret izvorno krenuo s praktičnim akcijama: lokalnim projektima kojima se trebalo zadovoljiti neke neposredne potrebe žena u raznim gradovima (ženski centri, institucije samopomoći, ženske izdavačke kuće itd.), kampanjama širih razmjera (zakonsko izjednačavanje žena i muškaraca, pravo na abortus), akcijama protiv zloupotrebljavanja žena kao medijskih objekata itd.” (Cerjan-Letica, 1985: 176). Za pojavu pokreta najvažnije je bilo započeti od praktičnih stvari i svakodnevnih situacija s kojima se žene susreću jer prema ovoj autorici, feministički pokret ne bi uspio da se temelji isključivo na teorijskom dijelu.

3. RAZLIKE IZMEĐU SPOLA I RODA

Kako bi se mogla objasniti razlika između spola i roda, te nastanak stereotipa kroz djetinjstvo, potrebno je analizirati značenje samih pojmova koji imaju veliki utjecaj u društvu. *Hrvatska enciklopedija* definira spol kao: “[...] skup biokemijskih, genetičkih, anatomskih, fizioloških (u ljudi i psihičkih) obilježja po kojima se organizmi neke vrste dijele na muške i ženske. Spol je određen naslijeđem [...]” (Hrvatska enciklopedija, n.d.: n.p.). Tom se podjelom stvaraju i spolne uloge. Rod se u Hrvatskoj enciklopediji definira na način: “U kulturnoj i socijalnoj antropologiji, skupina krvnih srodnika čiji se pripadnici smatraju potomcima jednoga zajedničkoga pretka.” Hrvatska enciklopedija, također, definira pojam roda u sociologiji koji se javlja zahvaljujući Ann Oakley. U želji da se razlikuje spol kao biološke karakteristike koja razdjeljuje muškarce i žene te roda kao “društveno nejednake podjele na ženskost i muškost, pri čemu je rod konstruiran na temelju biološkog spola.” Biološka podjela na muškarce i žene prema spolu ne mora se podudarati s rodnom kao dijelom kulturnog identiteta. Fadić tako piše da se: “Spol usko povezuje s rodnom što je zapravo stereotip i ne mora nužno značiti da ako imamo ženske spolne organe da se osjećamo kao žena, ili ako imamo muške spolne organe da se osjećamo kao muškarac.” (Fadić, 2014: 5). Iako rodni studiji, pa čak politički i društveni

tradicionalni pristupi imaju ukorijenjenu teoriju o pojmovima spola i roda, te njihovim podjelama i ulogama, feministički cilj jest u tome da se poništi stereotipni utjecaj na rodno oblikovanje identiteta. Pod tim se smatra da je svaka osoba individualna i da ima pravo donositi odluke koje se odnose isključivo na pojedinca, a ne okoline. Slično razmišljanje dijeli i autorica Jelavić (2006/07: n.p.) u svome radu *Spol, rod, rodne uloge*, gdje spolni identitet predstavlja slobodu vlastitog samoodređenja, te da on ne mora nužno biti muški ili ženski. Spolno određenje nastaje prvim komentaram liječnika koje kasnije može stvoriti probleme, jer s razvojem djeteta počinje stvarati svoj unutarnji spolni identitet. Autorica istraživanjem navodi razlike roda i spola, te smatra da rod nije biološki određen, uči se kroz društvo i može se mijenjati pri čemu će osobe biti podložne diskriminaciji.

S obzirom na to da rod i spol jesu različiti pojmovi, razdvajanje u praksi dogodilo se tijekom drugog vala feminizma. Kada su se žene izborile za prava, počela su propitkivanja i razdvajanje dvaju pojmova. Kako pojašnjava Mihaljević: „Pojam roda je tako postao osnovni pojam, a rodna jednakost temeljni koncept koji čine jezgru feminističke teorije. Razlikovanje roda i spola stavlja u pitanje esencijalističko poimanje muške i ženske naravi kao dane i zadane trajne i nepromjenjive.” (Mihaljević, 2016: 160). Rodna uloga ne nastaje rođenjem, već se prenosi ustaljenim društvenim praksama. Primjerice, djevojčice se od rođenja oblači u rozu boju, a dječake u plavu te im se pokušavaju nametnuti stereotipne uloge. Jednako tako i tijekom odrastanja, davanjem igračaka poput lutaka za djevojčice ili automobila za dječake. Feministički se pokret takvom stereotipiziranju želi suprotstaviti. Prema Fadić “[...] Analiza roda ne bavi se samo ulogama i aktivnostima, već i odnosima. U analizama se tako ne postavlja samo pitanje tko što radi, nego i tko donosi odluke, tko izvlači korist, tko koristi resurse, a tko ih kontrolira [...]“ (Fadić, 2014: 7). Kroz odgoj su žene i muškarci naučeni za koje su poslove sposobni, a za koje ne. Ne dolazi do propitkivanja nametnutih rodnihi identiteta, već se stanje prihvaća kao normalno. Feministički pokret ukazuje i na činjenicu da su žene ekonomski diskriminirane.

U svom su radu Towbin et. al. (2008: 21) pokazali kako se danas najviše putem medija prikazuju rodne uloge, a time i stereotipi na osnovu rase, spola, dobi, seksualne orijentacije i slično. Proučavanjem televizijskih programa, došlo je do zaključka da za žene, osim što su prikazane kao savršene kućanice, veliku ulogu treba imati i vanjski, tjelesni izgled. Suvremeni mediji stvaraju sliku idealne žene koja mora biti mlada, lijepa, istaknutih oblina, ali koja malo priča. Time se ženama opet pokušava uskratiti pravo glasa, a što borbu za ženska prava vraća na početak.

3. 1. RAZVOJ STEREOTIPA

Odnosi spram drugih i drugačijih te predrasude o njima sastavni su dio društvenoga života pa tako i u odnosima između muškaraca i žena. *Hrvatska enciklopedija* stereotipe definira kao “sklop pojednostavnjenih i pretjerano uopćenih osobina koje se pridaju svim pripadnicima neke društ. skupine.” (Hrvatska enciklopedija n.d.: n.p.). Stereotipi mogu biti pozitivni i negativni, ali u najčešćem obliku se pojavljuje kao negativan pojam.

U istraživanjima predrasuda među spolovima Bussey i Bandura (1999: 82) stavljaju fokus na stereotipni način razmišljanja o tome za što su sposobni muškarci, a za što žene. Veliki utjecaj, osim okoline i ugrađenih stavova, zauzima i izgled. Istraživanjem su ustanovili da za određeni posao mora biti i određena osoba koja će zadovoljiti fizičke, ali i psihološke uvjete. Primjerom su naveli stereotipnu teoriju o visokom muškarcu, koji će imati lakšu mogućnost zapošljavanja od nižeg muškarca. Jednako tako se smatra da žene nisu sposobne za većinu poslova koji zahtijevaju fizički rad. Također, najčešće su u takve zakone upletene i kulture te zakoni pojedinih država. Politički gledano, svaka kultura ima svoja pravila, te ne vrijede jednako za sve. Na primjeru su autori objasnili da kulturni pritisak na pojedinca ostavlja traga. Pa čak i kada je riječ o većim kriminalnim prijestupima, muškarci će češće biti teže osuđivani ako se radi o nekom fizičkom nasilju, prvenstveno nad ženama. Dok obrnuto ne vrijedi.

Razvoj rodni uloga u pravilu znači i stereotipizaciju. Roditelji vrše pritisak na djecu još od rođenja. Tomu najviše pridonose okolina i mediji, a roditelji ne znaju drukčije postupiti jer su i sami podložni stereotipima. Djeca prihvaćaju svoje rodne uloge jer se ugledaju na svoje roditelje, te se time nesvjesno ili svjesno utječe na daljnji problem rodnog identiteta. Cvrtić objašnjava: “[...] javljaju se očekivanja vezana uz rodnu ulogu, prema kojima onda članovi društva očekuju da muškarci i žene imaju osobine u skladu sa svojim ulogama. Upravo zbog socijalnih uloga koje preuzimaju, od žena se očekuje da budu brižnije i osjetljivije, te one i pokazuju takva ponašanja.” (Cvrtić, 2016: 4). Stereotip nema granica, društvo ga stvara u raznim situacijama i okolnostima. Primjerice, neudane žene tridesetih godina smatrane su već starima, žene koje nemaju potrebu stvarati obitelj smatrane su manje vrijednima i manje ženstvenima, dok su kod muškaraca drukčiji standardi. Ako se muškarac prepusti svojoj obitelji, radi poslove koje su stereotipno namijenjene samo ženama, smatra se “papučarom” i manje muževnim. Također, kao što autorica navodi, ono što se očekuje od žena, ne očekuje se od muškaraca jer muškarac ne smije pokazati svoju emocionalnu i osjetljivu stranu.

Heffer, pak, piše kako su “Rodne studije narušile stereotipe, [...]. Okomile su se na ustaljene

društvenokulturno-psihološki utemeljene kognitivne modele muško-ženskih razlika i empirijski dokazale (pa i dalje dokazuju) da između stvarnosti i stereotipa ne mora nužno biti znak jednakosti.” (Heffer, 2007: 169).

3. 1. 1. VANJSKI UTJECAJ NA STVARANJE STEREOTIPA

Feminizam se kroz sva razdoblja pokušava suprotstaviti stereotipizaciji koja je provedena kroz rodne uloge još od djetinjstva. Najčešći stereotipni utjecaji mogu se vidjeti kroz najmanje detalje, poput oblačenja djevojčica i dječaka u predviđene boje, poticanje dječake na razne sportove, a učenje djevojčica kako čistiti i kuhati. Na takvu vrstu istraživanja se fokusiralo u kolumni blogera “Duh vremena” (2012: n.p.), te su u tekstu *Feminizam i rodne uloge* objasnili da stereotipni utjecaji proitječu iz uloge majčinstva. Ono što je društveno nametnuto za ženski spol jest rađanje djece, te ako se to ne ostvari, njih se ne smatra ženama. Iako je majčinstvo prirodni tijek razvoja u čovječanstvu, okolina je nametnula to kao glavnu ulogu u ženinom identitetu. Tradicionalni i vjerski pristupi ne raspravljaju o takvoj tematici iz dva razloga: jer je majčinstvo tabu tema, ali isto tako i sveta. Žene koje se odluče posvetiti karijeri i svojim ciljevima, smatrane su manje vrijednima, pa bi se čak moglo reći da su odbačene od strane društva te, također, da osnuju obitelj najkasnije do tridesete godine jer poslije toga se žena smatra starom i fizički nesposobnom za stvaranje novog života.

Bussey i Bandura (1999: 106) objašnjavaju da rodni stereotipi potječu iz obitelji. Točnije, djeca počinju primjećivati za koje je poslove odgovorna majka, a za koje otac. Tim primjerima oni usvajaju rodne obveze, počinju primjenjivati u svome ponašanju, ne razmišljajući koliko je to ispravno. Nadalje, kao što postoji kućni odgoj, tako se stvorio i društveni. Osim što djeca uče od roditelja, jednako tako stječu navike i lekcije kroz ponašanje svojih vršnjaka. Najbolje su to prikazali Ashcraft i Belgrave (2004: 14) kroz istraživanje koliko djevojčica svoje osobne stvari dijeli s prijateljicama, koliko je osuđivana s njihove strane i izložena stereotipizaciji. No, najviše se prikazalo da izgled predvodi svim stereotipima. Primjerice, u slučaju djevojčice koja ima fizičku jaču razvijenost ili dječaka koji zaostaje u snazi građe od ostalih vršnjaka, podložni su verbalnom i fizičkom zlostavljanju, ali isto tako i stvaranju mišljenja okoline kako trebaju izgledati djevojčice i dječaci u određenoj

dobi.

Slično tvrdi i Cvrtila, s velikim naglaskom da na vršnjake zapravo utječu crtani filmovi, udžbenici i slično. S obzirom na to da djeca danas imaju puno lakši pristup tehnologiji, podložni su novim utjecajima stereotipizacije. Također, mediji podržavajući rodne uloge, prenose poruke i reklame koje vizualno privlače djecu, te ih time uče pri stvaranju rodnog identiteta: "Iako se dječja svakodnevna okolina donekle promijenila u odnosu na ranije, ona i dalje predstavlja izvor brojnih primjera rodnih stereotipa. Naime, većina televizijskih programa, kako za odrasle, tako i za djecu, izrazito je rodno tipizirana [...]" (Cvrtila, 2016: 6). Djeca i u sadržajima primjerenima njihovoj dobi svakodnevno mogu gledati rodnu podjelu, što stvara nametnuto mišljenje o tome da su muškarci "glava" kuće i glavni likovi u priči, dok žene vode sporednu ulogu. Sever Globan, Plenković i Varga (2018: 83) istraživanjem su potvrdili da primjerice reklame svjesno ili nesvjesno seksistički prikazuju ženski rod, prvenstveno one reklame koje su namijenjene muškoj populaciji, gdje su žene prikazane kao idealne žene lijepih oblina, lica i u podređenom položaju spram muškarca. Međutim, reklame za žene i ženske proizvode također "prikazuju", seksistički i stereotipno, za što su žene "namijenjene". Najčešće su to reklamni proizvodi za kuhinju, čišćenje i obiteljski dom. Time se također djeci sugerira kriva slika o tome što znače muške, a što ženske uloge u obitelji i društvu.

Heffer objašnjava kako se: "Cijeli proces stereotipiziranja, ponukan izvanjskom stvarnošću, u suštini se odvija u govornikovo i slušateljevo, primateljevo glavi." (Heffer, 2007: 171). Iako na stvaranje stereotipa veliki utjecaj ima društvo, autorica objašnjava da svaka posljedica i stereotipiziranje potječe od pojedinca. Kako osoba razmišlja i postavlja razlike između muško-ženskih uloga, tako se to odražava i na vanjski svijet. Drugim riječima, nesvjesnim stvaranjem slike rodne uloge u glavi pojedinca, odrazit će se kroz neko vrijeme i na okolinu. Neki autori navode suprotne metode i oblike stereotipa, no uvijek se vraćaju na činjenicu da je socijalizacija glavni aspekt u stvaranju negativnih stereotipa. To istraživanjem potvrđuje i Jugović: "Kroz socijalizaciju se upotrebljavaju suptilni oblici moći i kontrole kako bi ljudi naučili željeti one stvari koje su u interesu dominantne grupe u društvu." (Jugović, 2004: 11). Činjenica je da se kroz cijelu ljudsku povijest provlači dominacija i želja za vladanjem. Time se podređuju oni slabiji, slabijeg imovinskog stanja i/ili slabijeg spola, te se pridonosi nepravedoj podjeli rodnih uloga i na iduće generacije.

3.1. 2. POSLJEDICE

Stereotipi i podjela muško-ženskih uloga vlada i u suvremeno vrijeme, te se smatra da je to nužno za opstanak društva. Znanstveno je objašnjeno da su žene važne u opstanku zbog rađanja, no muškarci su “karika” opstanka i očuvanja obitelji jer su fizički jači. Posljedice nastaju onda kada djevojčice ili dječaci postanu svjesni sebe i okoline koja im je nametnula određeno mišljenje o tome kako se ponašati s obzirom na spol i rod. Međutim, djevojčice stvaraju otpor prema ulogama koje kultura nameće, te se razvijaju u mlade feministice i bore se protiv zadanih poslova. Time započinje nova era feministica koje se suprotstavljaju braku i osnivanju obitelji, mržnji prema muškarcima, ujedno ta nova generacija krši “tradicionalna pravila”. Primjerice, djevojčice će sve ranije ući u spolne odnose jer se nameću starim kulturama, prvenstveno u kulturama koje strogo drže do toga.

Autorica Lee (2005: 15) se bavila istraživanjem rodni uloga na temelju kulture, prvenstveno onih koji su povezani sa spolnim odnosima. Njezina objašnjena govore da afričko-američke djevojčice prije ulaze u spolne odnose. Razlog vidi u naklonjenosti običajima koji se prenose s koljena na koljeno. Primjerice, obitelj bi prodala djevojčicu bogatom muškarcu u zamjenu za hranu. Takvim ponašanjem djevojčice stječu otpor prema braku i obiteljskim obvezama, te se slobodnije upuštaju u spolne odnose prije punoljetnosti.

Posljedice stereotipa izazvale su prije svega, političku i društvenu pobunu, miješanje i kontroliranje odluka i privatnosti pojedinca. Rodni stereotipi ponajviše su stvorili probleme u školovanju djevojčica i dječaka, a kasnije i u zapošljavanju, te poslovima koji su osmišljeni isključivo na temelju predrasuda.

McRobbie (2009: 29) svojim istraživanjem prikazuje utjecaj medija koji je prvenstveno doveo do posljedica u rodnoj stereotipizaciji. Iako se kroz povijest čovječanstva može vidjeti podjela rodni uloga, mediji su svjesno nametnuli probleme koje okarakteriziraju grupu ljudi neprihvaćenih od strane društva. Kao problem se navode “gej parade”, pokret za podržavanje abortusa, te slične povorke koje su društvu tabu tema, a predstavljeni su kao neprijatelj čovječanstvu. Argumentiranjem autorica navodi da napad na grupu ljudi koja se ekonomski želi zaštititi i dobiti jednaka prava na temelju spolova, rase, seksualne orijentacije i slično, nema nikakvog učinka osim stvaranja pritiska nad diskriminiranim ljudima, te negativno prikazano putem medija. Razlog više zašto se javnost suprotstavlja takvim organizacijama. Stvara se mržnja i odupiranje od onoga što je društvu prikazano kao nepojmljivo.

Dok mediji prikazuju jednu sliku o rodnim ulogama i oblikuju priče koje stvaraju posljedice manjinama, Cvrtila provodi istraživanje kroz obrazovna postignuća, te navodi: “Rodni stereotipi ograničavaju djevojčice i dječake, a kasnije žene i muškarce, u realiziranju njihova potencijala, aspiracija i ambicija. Primjerice, iako je među onima koji diplomiraju na fakultetima više od polovica žena, vrlo su rijetke one koje steknu diplomu iz matematike ili iz područja prirodnih i tehničkih znanosti.” (Cvrtila, 2016: 11). Osim što vlada nejednakost među rodnim ulogama, veliki razlog posljedica rodnih stereotipa je dovela do podcjenjivanja žena i muškaraca u pojedinim područjima rada.

Kako društvo podcjenjuje i omalovažava sposobnosti roda i spola, tako i sami pojedinci počinju shvaćati da nisu fizički, emocionalno i intelektualno osposobljeni za neki rad. Ono je najviše izraženo tijekom školovanja. Stereotipne posljedice nastaju onda kada se djevojčice i dječake dijeli na slabiji ili jači spol, te intelektualno ili emocionalno stabilniji. Djevojčice su okarakterizirane kao emocionalno i psihički jače, te se lakše pronalaze u predmetima koje zahtijevaju neku vrstu umjetnosti, dok za dječake vrijedi obrnuto. Stereotipno muška područja se bave sportom, matematikom i geografijom, te problemskim zadacima koji je isključivo namijenjen intelektualnim osobama, a što isključuje ženski rod.

Nadalje, osim intelektualnih posljedica stereotipizacije, te onih koji utječu na obveze muškog i ženskog roda, neki od autora naglašavaju normu ženske ljepote kao jednu od najvećih problema današnjice. Razlog tomu jest medijska poruka i naglašavanje u reklamama, te kažu: “Ljepota je u toj mjeri institucionalizirana da postoji cijela industrija posvećena fizičkom izgledu, a uključuje estetsku kirurgiju, kozmetičke i farmaceutske preparate te odjeću.” (Sever Globan, Plenković i Varga, 2018: 85). Prema njihovim istraživanjima, takva industrija svjesno podržava nezdravo ponašanje kao što je opterećenost ljepotom, zbog čega društvo smatra da je ljepota najvažnija karakteristika čovjeka.

3. 1. 3. METODE ODUPIRANJA

Iako u najvećoj mjeri rodno stereotipiziranje potječe iz društva i medija, metode odupiranja kreću od kućnog odgoja i ravnopravnog ponašanja prema djevojčicama i dječacima. Djeca prvenstveno stječu navike i uče od roditelja, te kada bi se djetetu pristupilo jednako (neovisno

o spolu), ono bi počelo primjenjivati znakove ponašanja i prema vršnjacima. Primjerice, kućni poslovi okarakterizirani kao ženski ili muški, obavljeni od strane djevojčica ili dječaka, “razbila” bi se stereotipna uloga jer bi se time smanjila razmišljanja kojem spolu pripada neka vrsta posla.

Slično piše i Cvrtila: “Roditelji i odgajatelji, te ostale odrasle osobe iz djetetove okoline, trebale bi osvijestiti vlastita očekivanja i reakcije povezane s ponašanjem djece različitog spola. Neovisno o spolu djeteta, korisno je imati podjednake kriterije u odgoju, [...]” (Cvrtila, 2016: 13). Drugim riječima, kada bi se smanjila očekivanja u odnosu na djevojčice i dječake, te za što su oni sposobni, a za što nisu, postupno bi nestajala i rodna stereotipizacija. Nametanjem karakteristika koje obilježavaju muški ili ženski rod stvara se već pritisak na pojam spola. Također kaže: “[...] trebalo bi što češće organizirati druženje djece različitog spola. Naime, djeca koja imaju priliku upuštati se u zajedničke aktivnosti i interakciju s vršnjacima suprotnog spola manje će vjerojatno usvojiti rodne stereotipe o suprotnom rodu.” (Cvrtila, 2016: 13). Ako se djevojčicama isključivo daju barbike ili dječacima automobili, time shvaćaju da moraju poprimiti ženstveniju ili muževniju stranu. Točnije, dječaci neće imati predrasude o djevojčicama kao slabijim spolovima, a isto vrijedi i obrnuto.

Autori poput Sever Globan, Plenković i Varge su se u svom radu orijentirali isključivo na ulogu medijske manipulacije, ali isto tako i snažni utjecaj koji ostavlja na javnost, te se istraživanjem zaključilo sljedeće: “Vijeće Europe smatra da medijsko izvještavanje može imati velik utjecaj u društvu. Iz tog razloga treba izbjeći stereotipno prikazivanje žena u medijima: u demokratskoj Europi žene treba realistično i ravnopravno prikazivati u svim njihovim fizičkim, gospodarskim, rasnim i kulturalnim različitostima.” (Sever Globan, Plenković, Varga, 2018:87). Kada bi se smanjili reklamni stereotipi o tome kako žena treba izgledati ili koji su poslovi namijenjeni žensko-muškoj populaciji, poruka koja dopire do javnosti bi imala sasvim drugačiji značaj i vrijednost.

Metodama odupiranja rodnim i drugim stereotipima najviše doprinosi feminizam. Osim što se pokret borio za ravnopravnost žena i muškaraca, cilj je bio opovrgnuti sve negativne utjecaje i posljedice proizašle iz patrijarhalnog društva.

Prema Cerjan-Letici, ženski studiji spadaju pod istu političku grupu koja ima potrebu izboriti se za svoja prava i oduprijeti se manipulaciji i rodnoj ideologiji. Razvoj ženskih studija objašnjava: “Prvo su počele čitati o ženi, onda su tražile mogućnosti da znanstveno istražuju problem žene, a zatim su željele drugima prenijeti ono što su naučile. Njihovo najveće dostignuće bila je spoznaja da se psihološke karakteristike moraju shvatiti kao političke i da

moraju biti upotrebljene u političkoj borbi žena.” (Cerjan-Letica, 1985: 172). Drugim riječima, žene su postupno i malim pomacima dolazile do rješavanja problema rodni uloga. No, da bi se nastavila borba, potrebno je smanjiti pritisak na današnje mlade obitelji i oduprijeti se patrijarhalnom društvu, te uvesti promjene u samu srž odnosa muškaraca i žena, počevši od odgoja djevojčica i dječaka.

Brojna istraživanja pokazuju kako najveći otpor rodnim stereotipima dolazi upravo od onih koji su ga i nametnuli. Primjerice, mediji, reklame, društvo i obitelj na isti način mogu djelovati i na smanjenje kritičkih osuđivanja roda i spola. Nekolicina autora je navela savjete koji mogu pomoći u otporu prema seksizmu, patrijarhatu i stereotipizaciji. Radi se o malim pomacima i djelovanjima koji ostavljaju veliki trag u odgoju na pozitivan način i za suzbijanje nametnutih uloga. Primjerice, imati jednaka očekivanja prema dječacima i djevojčicama, stabilizirati emocije neovisno o spolu, ne dijeliti igračke, boje, obveze, poslove prema rodni ulogama: “[...] poticati razvoj cjelovite osobnosti djeteta, neovisno o njegovom/njezinom spolu, ne pohvaljivati izgled i odjeću samo djevojčica; hrabrost i snagu pohvaljujte i kod djevojčica i dr.” (Belamarić, 2009: n.p., navedeno u Golub, 2017: 38,39).

3. 2. MUŠKO – ŽENSKI ODNOSI

Uplitanje feminizma u društvo i odnose između muškaraca i žena izazvalo je brojne nepogode i prosvjede koji sve više imaju utjecaj na cjelokupnu sliku javnosti. Naime, feminističkom pokretu nije u cilju razdvojiti muško-ženske uloge radi razdvajanja, već postaviti ravnopravnu mjeru u ekonomskom, političkom i društvenom smislu: “Početak osamdesetih godina donosi novu vizuru razlika muško-žensko; specifično žensko iskustvo (povijesno, psihološko, socijalno) počinje se smatrati ne više izvorom opresije već izvorom novog ženskog potencijala koje je istodobno i prevratnički socijalni potencijal.” (Cerjan-Letica, 1985: 175). Drugim riječima, autorica naglašava da se razvojem feminizma žene pronalaze u drugim aspektima osim u ulozi majke, kućanice i supruge. Daljnjim napredovanjem i podrškom za ravnopravnost, feminizam omogućava ženama jednake poslove i uloge koje su stereotipno namijenjene samo muškarcima. “Razbija” se koncept slabijeg spola, te žene dokazuju svoj potencijal u punoj snazi (intelektualnoj, fizičkoj i emocionalnoj).

Rodni odnosi i uloge se blisko mogu povezati s ponašanjem podređenih i nadređenih, generacijski naslijeđeno otkako je čovjeka i njegovom željom za vladanjem.

I pomoću istraživanja drugih autora, Fadić argumentira: “Moć muškaraca nad ženama pojavila se tek s klasnom podjelom. Žene su s pomoću institucije braka postale oblik privatnog vlasništva muškaraca.” (Fadić, 2014: 15). Prema tome, cilj feminizma i brojnih pokreta je suzbijanje robovlasništva. Žena nije objekt ili sekundarna stvar nad kojom muškarac ima kontrolu. S obzirom na činjenice i tradicije koje su uvedene u obiteljsku sliku u kojoj muškarac radi i uzdržava, a žena zbog patrijarhalnog društva je podređena svom muškarcu, te čini savršenu majku i kućanicu. Također naglašava “U velikim i urbanim sredinama današnjeg vremena često se čini da svijet napreduje krupnim koracima od takvog patrijarhalnog uređenja, ali čim se malo odmaknemo od tih istih ljudi i okruženja, nailazimo na barijere za koje mislimo da su davno nestale i otišle u zaborav kao stvar prošlosti i nekog drugog vremena.” (Fadić, 2014: 15). Nažalost, kroz praksu i s novim generacijama, ljudi počinju zaboravljati što su sve žene prolazile kako bi dospjele gdje su sada. Prvenstveno, žene današnjice koje se odluče biti kućanice i preuzeti ulogu koja je pomoću feminizma trebala biti zaboravljena, stvaraju krivu predodžbu o samom pokretu. Time dolazi do kontradiktornosti, tzv. moderne feministice koje žele biti ravnopravne muškarcima, ali stavljaju se u poziciju podređenosti i ovisnosti o jačem spolu.

Nadalje, kolumna blogera koju smo već spomenuli u radu objašnjava nametnutost ženske uloge i što sve pripada pojmu ženskosti: “Veliki dio naše Kugle je još uvijek omeđen debelim zidinama tradicionalnog odosa prema svijetu; koji nalaže strogu hijerarhiju društvenih zajednica utemeljenih na čvrstim stupovima patrijarhata; gdje su stari muškarci kao glavne figure, nosioci moći, simbol autoriteta kojemu se beskompromisno i neupitno trebaju pokoravati svi ostali.” (Kolumna Blogera “Duh vremena”, 2011: n.p.). Osim nametanja uloge sluškinja ženama, a muškarcima “glave kuće”, još jedna vodeća briga i krivi odnos između ta dva spola jest percepcija o ženinom tijelu. U nekim kulturama se smatra normalnim obrezivanje dječaka i djevojčica, no ulaskom u 21. stoljeće, zemlje poput Islama i Afrike gdje žene i dalje pod vlašću muškarca, prolaze kroz razne neprilike. Primjerice, muškarac odlučuje koliko će njegova žena roditi djece, dozvolu da izađe iz kuće, a ženska djeca u svakom slučaju prolaze proces obrezivanja. Kako članak navodi, razlog tomu jest izravni utjecaj na poslušnost žene, čistoće i uskraćivanje seksualnog zadovoljstva s njezine strane.

Dakle, uloge i odnosi između roda i spola, te pod utjecajem prijašnjih navika i kultura,

proživljavaju diskriminaciju. Iako se i uz pomoć feminizma odmaknulo od takvih postupaka diljem svijeta, još uvijek postoje situacije gdje se dovodi ženskost u pitanje. Međutim, tamo gdje je feministički pokret uznapredovao, podjela i razlike muškaraca i žena je sve manja. Tako objašnjava Brnić provodeći istraživanje na temelju maskuliniteta i feminiteta studenata današnjice, te zaključuje “[...] žene su ekternalnije od muškaraca, međutim, veća ekternalnost žena ne može se pripisati tome da su one uglavnom usvojile žensku spolnu ulogu, a muškarci mušku, budući da se pojedinci s različitim stupnjem izraženosti maskuliniteta i feminiteta osobina, odnosno različitih spolnih uloga međusobno uopće ne razlikuju u internalnosti/ekternalnosti.” (Brnić, 2002: 32). Drugim riječima, prihvatljivije je danas ako žene imaju više maskuliniteta u sebi, nego muškarci feminiteta. Očekivanja koja su se postavljala u početku ženskosti su se smanjila, točnije, postalo je prihvatljivo da djevojčice budu samouvjerene, hrabre i da se zanimaju za neka područja koja nisu nužno okarakterizirana kao ženstvena. Dok, za dječake ne vrijedi isto. Feminizam se uspio izboriti za takvu tezu kod žena, ali i dalje nije društvu prihvatljivo da su današnji dječaci osjetljivi, emocionalni ili slično.

3.2. 1. ULOGA ŽENE U DRUŠTVU

Ženska je uloga proizašla iz podjele dužnosti u ljudskoj zajednici, a koje su bile ključne za opstanak čovječanstva i preživljavanje zajednice tijekom povijesti jer je ženino tijelo jedini izvor nastanka novog života. Međutim, različite tradicije nisu ženinu ulogu prema tome vidjele kao presudnu i izrazito važnu jer su muškarci i dalje željeli dominaciju svim društvenim sferama pa čak i obiteljskim. Ženama se nametnula uloga sluškinje, domaćice, kućanice, majke i podređenosti muškarcu kako bi ju se moglo kontrolirati. Drugim riječima, a prema mišljenju autora “Razlikovanje muške i ženske uloge proizlazi, osim iz biološke, i iz različite socioekonomske funkcije koju su muškarci i žene imali kroz povijest. Uz rađanje, ženina osnovna funkcija je oduvijek bila odgajanje djece i vođenje domaćinstva, [...]” (Brnić, 2002: 4). Proučavanjem Freudove teorije, Brnić (2002: 5,6) zaključuje da se u djevojčica javlja Elektrin kompleks, što predstavlja natjecanje s majkom kako bi pridobila pažnju oca. Također, takav kompleks nastaje zbog zavisti na penisu jer otkrivaju da dječaci posjeduju drugačiju vrstu nadmoći, te zbog toga krive majku. Odrastanjem shvaćaju žensku ulogu, te se poistovjećuju s položajem majke i počinju preuzimati svoje uloge.

Brojnesu i rasprave o objektiviziranju žena i njihovih uloga, a što je dovelo i do svojevrsnih kontradiktornosti u ponašanju muškaraca prema ženama, ali isto tako i žena prema svome rodu. Prema portalu o rodu, spolu i demokraciji *Tran* (2016: n.p.) objašnjava da su prvenstveno mediji ti koji uče muškarce da je žena trofej i da se za nju treba boriti. Putem serija, crtića i filmova, društvo se uči objektivizirati ženu kao nedostižnu ljepoticu za kojom muškarac mora uložiti puno truda, a kada ju osvoji postaje njegovim imanjem. Time se stvara slika žene koja nema svoju osobnost i vlastita razmišljanja, već se površno gleda izgled i tako muškarci stječu krivu percepciju o drugom spolu. Iste razloge navode I kao moguće uzroke što se nakon nekog vremena muškarci emocionalno odmiču od tako uspostavljenoga odnosa. Autor navodi: “[...] žene funkcioniraju kao prazne ploče za projiciranje muških želja i potreba.” (Tran, 2016: n.p.), te se takvim predstavljanjem stvara percepcija o karakteristikama ženskog roda.

Brojne su kontradiktornosti u poimanju i razumijevanju ženskoga identiteta danas. S jedne strane, kada žene preuzmu ulogu ženskosti, vrlo vjerojatno će biti podložne verbalnom i fizičkom napadu od strane društva, dok preuzimanje inicijative i svjesnost svoga spola, bit će smatrane agresivnima, pa čak i “muškobanjastima”.

Prema Sklevicky „Ženska perspektiva ima mogućnost i odgovornost da pridonese reinterpretaciji i redefiniciji temeljnih kategorija ljudskog postojanja, da korigira jedan isključivi način interpretacije koji je prevladavao tijekom cijele povijesti razvitka etnološke znanosti, [...]” (Sklevicky, 1996: 160). Stoga, literatura o antropologiji žene objašnjava da bi se žene mogle iskazati u punoj sposobnosti u političkom, ekonomskom i društvenom svijetu kada joj se ne bi nametala samo uloga kućanice i majke. Jednako tako, muškarci kao što mogu biti fizički dobri radnici, mogu se iskazati na isti način u ulozi oca i podrške obitelji.

4. DUGOMETRAŽNI ANIMIRANI FILMOVI

Prema *Hrvatskoj enciklopediji* (n.d.: n.p.) pojam animirani predstavlja uporabu različitih materijala, tzv. iluzije, dok se pojam dugometražni u filmskoj industriji odnosi na dužinu uratka i žanrove. Nakon napisanoga scenarija, priprema se knjiga snimanja što u animiranom filmu znači mnoštvo crteža, podijeljenih u nekoliko kadrova i sekvenca. Slično tome objašnjava Hrvoje Turković: “U animirane filmove spadaju crtani filmovi, lutka filmovi i svi oni filmovi u kojima se animiraju neživi predmeti. Ali u njih spadaju i oni filmovi u kojima se animiraju živa bića, najčešće ljudi – a takva se animacija zna zvati i “živom animacijom”. (1987: 151).

Animirani su se filmovi u početku radili ljudskom rukom koja bi stvarala crteže na osnovu kojih su se radili stripovi ili cjelokupna priča koja se kasnije pretvarala u crtani film. Međutim Danas je tradicionalnu animaciju zamijenilo računalo.

Autorica Jovanovac objašnjava: “U posljednje se vrijeme vrlo često koristi tzv. računalna animacija koja je prvi puta primijenjena za stvaranje video-igrica, ali ju je razvoj tehnologije prenio i na film. Računalna animacija je u osnovi digitalni nasljednik tradicionalne stop animacije.” (2017: 7,8). Princip rada jest sličan tradicionalnom crtanju, no ovakav način rada zahtjeva program koji može stvarnost pretvoriti u virtualni svijet. Također, razni računalni programi omogućavaju pristup bojama, efektima, te animaciju koja uključuje realne pokrete, dvodimenzionalne i trodimenzionalne strukture. Drugim riječima, računalo daje spoj virtualnog i stvarnog svijeta. Turković dalje piše: “U animiranom filmu pokret je u cjelini izrađen, stvoren i najčešće se pridaje neživim, inače nepokretnim pojavama (crtežu ili predmetima). Zato je i osnovni zadatak animatora da upravo toj stvorenosti, izrađenosti pokreta dade određen spoznajni, predodžbeni cilj.” (Turković, 1987: 152). U filmskoj industriji je najvažnije imati viziju koja će se moći pretvoriti u digitalnu stvarnost. Cilj takvih programa jest pridobiti pažnju gledatelja, kojem će se stvoriti ideja o realnom svijetu, ali s naznakom mašte koju si gledatelj želi dopustiti.

Rohtek (2018: 22) pak tvrdi kako animacija ne bi postojala da nije bilo filmske industrije. S obzirom na to da se stvorio veliki interes za film, potreba za napretkom i stvaranjem novih tehnika bila je još veća. Prvenstveno kada se pojavila tehnika pokreta u kombinaciji s bojama. U tome se najviše iskazao upravo Walt Disney. Njegovo stvaranje u filmskoj industriji je dovelo do nove razine i potpuno drugačiji svijet pred ekranom. Virtualnost je dosegla najvišu stepenicu u svijetu filma, vrhunac u predodžbi iluzije prikazane poput realnosti.

5. THE WALT DISNEY COMPANY

Kompanija po nazivom *Disney Brothers Cartoon Studio* nastala je zahvaljujući braći Waltu¹ i Royu Disneyju. Fadić (2014:22) navodi da je osnovana 1923. godine, ali najveći zamah doživjela je otvorenjem *Disneylanda* 1955. godine. Walt Disney bio je pokretačka i inovativna snaga kompanije. Njegov rad na animiranim filmovima, korištenje zvučnog filma i ponavljanje scena, te uvođenje animacije na velike ekrane pridonijele su planetarnoj popularnosti njihovih filmova. *Walt Disney kompanija* danas ima velik broj zabavnih parkova diljem svijeta, a iza sebe su ostavili i mnoštvo animiranih filmova, poput *Snjeguljica i sedam patuljaka* (1937.), *Pinokio* (1940.), *Bambi* (1942.), *Pepeljuga* (1950.), *Alisa u zemlji čudesa* (1951.), *Trnoružica* (1959.), *Mala sirena* (1989.), *Ljepotica i zvijer* (1991.), *Mulan* (1998.) i drugi. Kompanija se nastavila i danas, međutim, tematika samih crtića je nešto drugačija, što će se raspraviti u daljnjem dijelu rada. Među poznatijim crtićima današnjice su *Lilo i Stitch* (2002.), *Princeza i žabac* (2009.), *Vrlo zapetljana priča* (2010.), *Frozen* (2013.), *Moana* (2016.) i drugi.

Towbin i suradnici su u svome radu *Images of Gender, Race, Age, and Sexual Orientation in Disney Feature-Length Animated Films* (Towbin et al. 2008: 24) pokazali Disneyjev doprinos u dječjim medijima. Sama kompanija posjeduje velik dio televizijskih mreža, te kroz razvoj dječjih knjiga, crtanih filmova, igrački, *Disney* zaokuplja velik broj publike.

U tom smislu navodi autorica Petrović: „Disney je malo po malo postao dio svakodnevice za milijarde ljudi prvenstveno na zapadu, ali globalizacijskim procesima i većom dostupnošću tehnologije i u čitavom svijetu.” (2018: 7). Istražujući povijest *Disneya*, zaključila je da njegovim utjecajem dolazi do pojave „linije Disney princeza”. Drugim riječima, popularizirao je tradicionalne priče u kojemu su rodne uloge bile svjesno podijeljene na princeze i prinčeve, tj. u svakom crtiću je tema spašavanje djevojke od neprilika, a princ na bijelom konju je simbol vječne ljubavi i sretnog završetka.

Snjeguljica i sedam patuljaka kao prvi dugometražni animirani film Walta Disneyja nadmašio je očekivanja filmske industrije. Poznavajući sve kategorije i programe same animacije, braća

¹ Prema stranici *Walt Disney Biography* Walter „Walt” je sa svojim bratom Royem osnovao Walt Disney Productions koja je postala jedna od najpoznatijih svjetskih kompanija za proizvodnju filma. Disney je rođen 1901. godine u Chicagu, te je kroz cijelo djetinjstvo crtao i slikao, a kasnije i prodavao svoje radove. 1919. godine Walter stvara karijeru novinskog umjetnika, dok se njegov brat Roy zapošljava u Umjetničkom studiju Pesmen-Rubin gdje se susreće sa karikaturistom Ubbe Eerta Iwwerksa, te je tako Disney, radeći u tvrtki Kansas City Film Ad Company, počeo snimati reklame na temelju animacije izraza i eksperimentirati s kamerom radeći ručno crtanu cel animaciju. U suradnji s lokalnim kazalištem Kansas Cityja, Disney počinje stvarati animirane filmove među kojima je prvi uspješni bio s Mickeyjem Mouseom 1928. godine, kada je i po prvi puta zvuk ušao u film. URL: <https://www.biography.com/business-figure/walt-disney>

Disney su obuhvatili sve oblike koje mogu podržavati crtići, a jednako tako prikazali kroz iluziju jedan oblik stvarnog života. Pallant (2011: 5) objašnjava tehniku Disneyevih animiranih filmova, te navodi da su među prvima koji su uspjeli više likova staviti u jedan kadar, točnije, istovremeno pomicanje likova u jednoj sceni. Također, prikaz likova se poistovjećuje s ljudima u stvarnom životu u ono vrijeme. Time se Disney proslavio, kao jednim od najrealnijih animiranih filmskih redatelja. Iako se stječe dojam povezanosti likova i realnosti, kroz određeno vrijeme se stvaraju stereotipne uloge koje društvo počinje primjećivati, a pojavom feminizma dolazi i do pobune.

Feministički pokret uviđa veliki problem u odgoju djece putem medija i filmske industrije. S većim napretkom i razvojem Disneyjevih animiranih filmova, stvara se još veći udio rodni uloga. Osim podjele na muške i ženske poslove, vidljive su razlike u ponašanju ženskih i muških likova, što će se objasniti u idućim poglavljima.

6. ANALIZA IZABRANIH ANIMIRANIH FILMOVA

6.1. PRIKAZ RODNIH ULOGA

Mnogi autori (Wiersma, 2001, navedeno u Towbin et al., 2008: 24) nakon analize zaključuju kako se prvi stereotipi u Disneyjevim filmovima javljaju 1937. godine s podjelom poslova na muške i ženske. Primjerice, muški likovi nižeg staleža su najčešće rudari, prodavači, mornari, a oni višeg staleža su liječnici, prinčevi, vojnici i slično. S druge strane, za ženske likove nije postojalo mnogo uloga, ali se isto dijelilo prema staležu poput spremačica, sobarica i kuharica, što stereotipno prikazuje da su ženama namijenjeni kućanski poslovi te oni vezani za domaćinstvo, dok su one višeg staleža u pravilu princeze.

Disney svojim likovima svjesno dodjeljuje određene uloge, a pridodavanjem lijepog izgleda i ponašanja tim likovima utječe direktno na djecu s ciljem da ih se na taj način odgoji za buduće dobre žene ili muškarce. Djeca se mogu poistovjetiti s likom ako mu se stavi jednostavna uloga kroz koju ona mogu pronaći sličnosti sa samima sobom. Fadić tako navodi: “Glavni ženski likovi u Disneyevim crtićima uglavnom su ljepotice tankog struka, prekrasnog

glasa, duge kose, krupnih očiju, malih ručica i stopala, dugih nogu. Ovime se nameću određeni standardi pojma ljepote.” (2014: 24). Sve su to karakteristike kojima muškarci i žene jednako teže, a time djeci stvaraju pritisak i komplekse. Dok se djevojčicama nameće jedna slika ženskog lika, dječacima pridodaju karakteristike superheroja. Također, muški likovi su najčešće prinčevi koji uvijek ratuju sa zlom, hrabri su i neustrašivi, brzi i snalažljivi. Towbin et al. (2008: 28) objašnjavaju da Disney stvara sliku savršenog muškarca, fizičke jake i mišićave građe, visokog i vitkog stasa, te uvijek spreman za akciju. Nadalje, osim fizičkog izgleda Disneyjevih likova, psihološke osobine koje on stvara ne prikazuju stvarnost, ali oblikuje stereotipno mišljenje za oba spola. Primjerice, ženski likovi nemaju psihičke osobine, već je bitno da su samo lijepe i sramežljive, te se uvijek slažu sa svime. Suprotno tome, muški likovi su oni pametni koji donose odluke, te herojski spašavaju princeze.

Fadić (2014: 24) također naglašava kako djeca nemaju sposobnost razlikovati maštu od stvarnosti. Zato tijekom odrastanja prolaze kroz faze stereotipizacije i neuspjeha jer ne shvaćaju da realnost nema veze s idealnim svijetom u crtici. Roditelji i mediji svjesno ili nesvjesno utječu na djetetov identitet, bez razmišljanja o posljedicama koje se javljaju u doba adolescencije. Primjerice, mlade djevojke često se bore s anoreksijom, bulimijom, depresijom i nedostatkom vlastitog identiteta, dok dečki imaju problem s autoritetom, anksioznošću, potrebom za dokazivanje muškosti, nedostatak emocionalnog ponašanja i slično.

Još jedna od karakteristika koju je Disney naglasio su “dobre” djevojke (princeze). S početkom njegova stvaranja bilo je važno potkrijepiti situacije koje su tada bile društveno prihvatljive. Patrijarhalne obitelji u kojima žena nema pravo glasa, te je vezana za kuću i podređena je muškarcu, a pri tome izgleda vrlo sretno samo su neke od ženskih igranja uloga koje se mogu vidjeti i u crtici. Cuculić (2016: n.p.) navodi da su Disneyjevi ženski likovi smješteni u razdoblje u kojem su živjeli, te se tako animirana filmska industrija prilagođavala društvu i stereotipno oblikovala dobre princeze s kojima se javnost može poistovjetiti. Također, glavni ženski likovi najčešće ne pričaju puno, razlog tomu jest što ugled dobre djevojke ostavlja dojam da je poslušna, tiha i mirna, a u isto vrijeme najljepša djevojka za kojom svi “pate”.

6.1.1. ODNOSI PREMA ŽENSKOM LIKU

Osim na dobrice u glavnim ženskim likovima koje su kao glavne karakteristike nosile ljepotu, sramežljivost i ugroženost od zla, Disney se okrenuo oblikovanju uloga i “one druge”, predstavnice zloće, a koju je u pravilu prikazivao kao zlobnu, stariju i ružnu ženu. Muških uloga kao nositelja zlih osobina gotovo da i nema. Razlog tomu jest da prikaže djevojčicama kakve ne bi trebale biti, izgledom ili ponašanjem, dok dječacima daje poruku da nije toliko strašno biti i negativac.

Istraživanjem je objasnio Forgacs (1992: 371) da je Disneyjeva zamisao bila stvaranje suprotnosti kako bi dočarao djeci razliku između dobrog i lošeg. Disney ukorjenjuje u popularnoj kulturi ideju da je dobro lijepo, a loše ružno kroz fizički aspect čovjeka. Primjerice, ako je glavni ženski lik vitka i lijepa princeza, kontrast će joj biti ružni i debeli ženski lik kao simbol zlobe i straha.

Slično navodi i Wohlwend (2012: 3,4) s naglaskom na to da uloga princeze u svim crtićima zamagljuje one koje su zaista bile hrabre. No u slučaju muških likova u početku njegovog stvaralaštva nije bilo mnogo zlobne muške perspektive jer se htjelo naglasiti heroizam mladića i potrebu prinčevoga spašavanje djevojke u nevolji. S obzirom na to da su najveći potrošači animiranih filmova djeca, oni će teško uočiti razliku između ženskih likova koje su bespomoćne princeze i one princeze koje se hrabro bore za sebe. Primjerice, Mala sirena ili Pepeljuga u suprotnosti su s Mulan ili Moanom, ali djevojčice ne primjećuju psihološku razliku između tih likova, već gledaju širu sliku savršenog završetka. U filmovima su likovi princeza uvijek ljubazni i pristojni, ali i korisni drugima jer prevladavaju prepreke u potrazi za dobrom, obitelji i srećom do kraja života, ali kroz priče s dosljedno problematičnim prikazima spola, klase i rase. Također, publika slabo uočava da nema drugih sporednih, ali jednako važnih ženskih uloga kao što su sestra, majka ili prijateljica. Disney stavlja fokus isključivo na princezu kao dobri ženski lik i zločesti ženski lik kao prepreka princezi. Odgovor na pitanje zašto likovi iz *Disneya* rijetko imaju mame, ponudila je u svom članku Kalogjera analizirajući brojnu literaturu (Hahn, n.d., navedeno u Kalogjera, 2017: n.p.), navodeći da je jedan od većih razloga gubitak majke u djetinjstvu Walta Disneyja, a drugi objašnjava situacijom u kojoj likovi brže odrastaju ako su odvojeni od majke, te na takav način žele prikazati poruku javnosti. No, autorica kao i drugi, preispituje cjelokupnu filmsku industriju jer Disney nije jedini koji ne stvara ulogu majke u crtićima. Mogući cilj takvog ishoda jest stav unutar patrijarhalnog načina života i tradicije koja traje gotovo cijelu povijest

čovječanstva. Uloga žene kao majke nije bila vodeća, te se najveći strah i poštovanje priklanjalo ocu kao “glavi obitelji”. Razlog više zašto ženski likovi u svakom crtiću čekaju odobrenje oca, a isto vrijedi za princa koji traži dopuštenje za prosidbu princeze.

6.1.2. NAMETANJE ŽENSKOSTI U DJETINJSTVU

U prvim animiranim filmovima Walta Disneyja se moglo lako prepoznati koja je uloga žene, ali na djecu najviše ostavlja traga kroz vizualnu sliku te zbog toga stvara ideal ženskog lika kako bi ih se učilo lijepom ponašanju i stereotipni utjecaj da se izgledom može sve dobiti bez nekog rada. Wohlwend u svome radu potvrđuje činjenicu drugih autora da Disney stvara medijske proizvode i likove kao princeze koji će ostvariti tipična očekivanja identiteta za djevojčice s velikim naglaskom na ženstvenost. Pod tim se smatra primjerena, ali idealna ljepota ženskog tijela princeze, vitkog stasa, malih stopala i ruku, velikih očiju i malog nosa, te duga i bujna kosa. Isto vrijedi i za njegove proizvode, uz dodatan primjer majčinstva stvaranjem igrački kao bebe ili lutke kao trudnice. (Blaise, 2005, navedeno u Wohlwend, 2012: 6).

Feministički pokret brzo primjećuje brojne nedostatke i stereotipe prema ženskom liku u filmskoj industriji. Tek nakon pojave trećeg vala, kako piše Slavić (Garabedian, 2014: 23,24, navedeno u Slavić, 2017: 48,49), *Disney* polako počinje mijenjati tematiku i rodnu ulogu u svojim animiranim filmovima, ali i dalje ostaje naglasak na površno stereotipiziranje izgleda ženskih likova. Mali pomaci se mogu vidjeti već 1991. godine s pojavom crtića *Ljepotica i zvijer* u kojemu po prvi puta *Disney* stavlja psihološku osobinu ženskom liku gdje je ona pametna i snalažljiva, te kao takva spašava princa zarobljenog u tijelu zvijeri. Nešto kasnije se javljaju *Pocahontas* i *Mulan*, a u najnovije vrijeme i *Frozen* u kojemu ženski likovi postaju hrabre žene i suočavaju se s nepravdama. Zadnje razdoblje *Disney* produkcije obilježile su promjene i prevladavanje ženskih uloga u crtićima.

Na definiranje ženskosti u animiranim filmovima se nadovezala istraživanjem i autorica Rudančić koja piše “[...] ženski likovi su prikazani kao oni koji pokazuju više suosjećanja i brige za druge. Također mnogi ženski likovi prikazani su kao ne zaposleni ili kao seksualni objekti.” (2015: 29). U svome radu objašnjava kako u crtićima ima više muških likova nego ženskih, zato što dječaci u prosjeku gledaju više crtiće od djevojčica. Međutim, tematika se također stereotipno razlikuje. Dok dječaci preferiraju crtiće u kojima ima nasilja, djevojčice se

odlučuju za one emocionalnog i romantičnog tipa. Način odabira gledanja crtića nastaje baš zbog stereotipnog učenja u obitelji i okolini što je namijenjeno ženskoj, a što muškoj ulozi. Također, filmsku industriju je povezala i s medijskim kampanjama: “Upravo su oni pravi pokretači koji dijele ljudska bića i određuju koje su to ‘stvari’ vezane za žene, a koje za muškarce.” (Rudančić, 2015: 29). U suvremeno vrijeme je to puno izraženije nego u prošlosti jer je društvo izloženo većem pritisku sa svih strana, putem televizije, reklama, radija, kozmetike, odjeće i slično. Moglo bi se reći da je današnje društvo površnije, te sve više brine za izgled i smatra se da je to najbolji pokaz samih sebe drugoj osobi. Daljnjim istraživanjem, Rudančić (Gotz, 2008: 8, navedeno u Rudančić, 2015: 34) je prikazala da današnja djeca u sve ranijoj dobi počinju primjećivati promjene u crtićima i njihovim likovima. Primjerice, dok su djevojčice prihvatile da ženski likovi mogu biti snažne i hrabre žene, dječaci su se pobunili protiv muških likova koji su pokazali svoje osjećaje i romantičnu stranu, umjesto onu agresivnu.

Nadalje, osim fizičkog izgleda i psihološkog ponašanja ženskih likova, dobna granica ima veliki značaj u filmskoj industriji animiranih filmova. U tom smislu autorica Petrović zaključuje: “[...] žene su prikazane kao vještice onda kad su u najzrelijoj, najsamosvjesnijoj i najaktivnijoj fazi života, dok su nezrelost, djetinjastost, ali i staračka nemoćnost i pasivnost u filmovima prikazani kao utjelovljenje dobra.” (2018: 19). Ulogu “vještice” Disney je najčešće dodjeljivao pomakama ili zajedljivim i ljubomornim polusestarama kako bi predočio da su si žene međusobno konkurencija po godinama, ljepoti, staležu i slično. Pridodavanje takvih uloga je zbog isticanje očeve figure koja se mora pokazati u pozitivnom smislu, te tako djevojčice stječu dojam da je otac važniji od majke, te kasnijim odrastanjem počinju i same prihvaćati ulogu sporednoga lika u obitelji.

6.2. STEREOTIPIZACIJA NA PRIMJERU FILMOVA „MALA SIRENA“ I „MOANA“

Stereotipne karakteristike koje su već prethodno objašnjene, pokazat će se na primjerima *Disneyjevih* dugometražnih animiranih filmova *Mala sirena* i *Moana*.

Prema analizi Fadić (2014: 40) pojava crtića *Mala sirena* javlja se u razdoblju drugog vala

feminizma. Glavni ženski lik prikazan je kao šesnaestogodišnja Ariel koja se odrekla svog svijeta, obitelji, te glasa u zamjenu za noge samo kako bi pridobila princa za kojim je žudjela. *Disney* je u to vrijeme stvaralaštvom potkrijepio sve stereotipne karakteristike rodni uloga. Primjerice, za njega tada nije postojala uloga majke, već je glavna figura bio otac koji je držao obitelj na okupu, a i pridodao mu je karakteristike ugledne staleži. Također, potvrdivši sve dosadašnje analize kroz poglavlja, filmska industrija je svjesno htjela prikazati ženski lik kao adolescenta koji brzopleto donosi odluke, te zbog toga ulazi u dublje probleme. Najveća prepreka kroz crtani je bio zli ženski lik prikazan kao odrasla, ružna ženska hobotnica Ursula, ostavljajući dojam “vještice”. S obzirom na to da je film nastao 1989. godine, *Disney* je u svijetu mašte popratio sve realne karakteristike društva onoga vremena. Patrijarhalno društvo u kojem je otac “glava” obitelji, kćeri koje su prikazane kao lijepe, vitke i sramežljive, te samo jedna od njih se protivi takvoj ulozi, ali bježanjem iz jednog problema, odlazi u drugi. Time se stvara dojam da ženski likovi nisu inteligentni, te sa psihološke strane gledano, muški likovi su ti koji razmišljaju razborito, poput njezina oca, njezinih prijatelja, a na kraju i samog princa. Nadalje, iako je *Disney* stvorio ženski lik željan avanture, nije se daleko maknuo od tradicionalne žene koja jedino o čemu razmišlja jest udaja i sretan završetak.

Suprotno tome crtiću, nešto je noviji animirani uradak, *Moana* iz 2016. godine, na kojemu Petrović (2018: 43) objašnjava na koji način se ova *Disneyeva* princeza razlikuje od ostalih. Postavlja se pitanje jesu li noviji ženski likovi princeze ili ratnice. I sama se radnja odvija na drugačiji način nego u *Maloj sireni*, gdje glavni lik Moana osjeća želju za pustolovinom, upoznajući svijet oko sebe, te spašavajući prirodu koju su ljudi ugrozili. Također postoji simbol zla koji je prikazan u obliku žene, ali pozadina njezine zloće jest borba s muškim likovima koji su ju povrijedili. Dobri i loši ženski lik su zapravo surađivali i na kraju donijeli mir između njih, a ono što *Disney* naglašava ovom pričom jest hrabrost i snaga ženskog srca. Ponekad iza svake emocije žene, postoji posljedica i tragedija nanesena od strane drugih. To samo objašnjava koliko je žena jaka psihički, ali i fizički. Međutim, iako je *Disney* uznapredovao i umanjio stereotipizaciju, ne znači da je i dalje nema. Primjerice, u filmu je prikazan i lik majke i bake, ali su u sekundarnom planu. Otac ponovno zauzima glavnu poziciju u obitelji, no glavni ženski lik je taj koji donosi odluke. Fizička stereotipizacija kako žene trebaju izgledati i dalje se očituje kroz *Disneyjeve* animirane filmove, ali se zato smanjio rasni stereotip. Ono što je slično u ova dva crtića jest buntovnost glavnog ženskog lika i suprotstavljanje ocu, ali glavna feministička razlika je ta da današnji crtići nisu nužno napravljeni da sretan završetak podrazumijeva princa, već ponekad i ženu slobodu.

6.3. FEMINISTIČKI UTJECAJ NA PRIMJERU FILMOVA „PEPELJUGA“ I „FROZEN“

Na primjeru Disneyjevog crtića *Pepeljuga* iz 1950. godine Fadić (2014: 36) objašnjava kako Disney fizičkom izgledu likova pridodaje tamne boje, a kako bi pridonio atmosferi tako bojujući zle likove, te se služio isključivo ženskim likovima okarakteriziranim na najgori mogući način u kojemu je uloga maćehe kao zle odrasle žene koja pokušava svoje nedostatke i komplekse iskoristiti protiv glavnog ženskog lika. S obzirom na to da se radi o prvom filmu, radnja se odvija na sličan način u stvarnome životu gdje otac nakon smrti žene pronalazi drugu ženu koja bi se brinula za njegovo dijete dok je on na poslovnom putu. Time širi ideju stereotipne žene kao prvenstveno majke i kućanice. Iako u ovom slučaju, perspektiva maćehe i njezinih kćeri jest prikazana kao ljubomora i mržnja prema ljepšoj djevojci, stavlja se koncept emocionalno nestabilnih ženskih likova koji se brinu jedino za izgled i sliku koju predstavljaju društvu. Također, glavni ženski lik je u situaciji bespomoćnosti, a jedini spas joj je princ koji jedino što vidi jest njezina ljepota, što ostavlja krivu poruku djevojčicama da je izgled najvažniji dio žene. Dolaskom feminističkog pokreta, *Disney* kroz novije crtiće prikazuje promjenu u rodnim ulogama i ženskim identitetima. Primjerice, suprotno prvom crtiću najbolje se može vidjeti razlika u novijem animiranom filmu *Frozen* iz 2013. godine gdje *Disneyjeva kompanija* za sretni završetak ne stavlja ljubav prema muškarcu kao glavni aspekt, već sestrinsku ljubav. Tematike u takvim crtićima najčešće se ne odmiču od glavnih temelja. Napredovanjem društva, dolazi do mijenjanja mišljenja prema rodnim ulogama. Tipične karakteristike za *Disneyjeve* likove su i dalje iste, prvenstveno one fizičkog izgleda. No, rodne uloge se mijenjaju jer u ovom crtiću uloga roditelja nije važna koliko je to odnos sestara. Time filmska industrija kao takav medij znatno utječe na ponašanje i mišljenje današnje djece, te naklonost prema rodnom identitetu. Feminizam je uspio utjecati na *Disneyjevo* stajalište prema muškim likovima, te im stavlja osobine lažljivaca i prevaranata. Time se mijenja cijeli koncept prema rodnim ulogama, te djeca počinju shvaćati da nisu žene uvijek negativni likovi. Glavni cilj promjene i razlike u odnosu na prvi animirani film jest taj da je ženski lik u ovom crtiću heroj, ali i prihvaćanja drugačije vrste ljubavi. Točnije, sestrinska ljubav je neusporediva u odnosu na ljubav prema muškarcu. Nadalje, osim prikaza hrabrih i buntovnih ženskih likova, *Disney* je u drugom planu ostavio ulogu majke i kućanice, te se prilagodio suvremenom svijetu i pokazao da žene nisu stvorene samo za kućanstvo.

6.4. SUVREMENA PERSPEKTIVA RODNIH ULOGA NA PRIMJERU FILMOVA „TRNORUŽICA“ I „LILO I STITCH“

Utjecaj feminističkog pokreta, modernog društva i suvremene perspektive na rodne uloge, ostavlja traga na nove generacije, ali isto tako i na medije, te filmsku industriju. *Disney* se u tom smislu također prilagodio.

Prema autorici Petrović, *Trnoružica* iz 1959. godine je jedan od najkontroverznijih animiranih filmova, u kojemu se odvija radnja prema kojoj glavni ženski lik Aurora doživljava prokletstvo vječnog sna, a jedino ju može probuditi prava ljubav. Kako objašnjava: “Ono što je zanimljivo u filmu *Uspavana ljepotica* jest Disney-evo naglašavanje važnosti ženske odmjerenosti i pristojnosti, čak i na uštrb vlastite sigurnosti.” (Petrović, 2018: 29). Tako se naglašavala stereotipna karakteristika dobrih djevojaka koje naivno vjeruju svakome, ljubazne su i ne znaju se izboriti za sebe, već čekaju muškarca da ih spasi od zla. Feministički gledano, takve poruke ostavljaju posljedice na razmišljanju o životu djevojčicama i uče ih pogrešnom poimanju vlastitoga identiteta. Današnja je perspektiva Disneyjevih crtića nešto drugačija. Kao što je prethodno navedeno i za ostale animirane filmove, u novijem crtiću *Lilo i Stitch* iz 2002. Godine, svjesno se stavlja naglasak na percipiranje onoga što je važno u ljudskim odnosima. Radnja se odvija oko dvije sestre koje ovise jedna o drugoj jer su ostale bez roditelja, te pronalaze spas u kućnom ljubimcu i kroz njega uče da je najvažnija Ohana (obitelj), te da ju se nikada ne treba zapostaviti ili zaboraviti. Također, crtić pripada modernom vremenu u kojemu su izražene različitosti, te da ih se kao takve treba prihvatiti i poštivati. Ženski likovi nisu strogo prikazani kao tipični dosadašnji *Disneyjevi* likovi u obliku ljepotica i princeza, već se radi o “običnim likovima”, djevojčicama koje se snalaze u teškim situacijama i ne ovise o muškoj pomoći. Jednako tako, prikaz dobrog i zločestog se uvelike smanjio, ali je loša strana prikazana u muškom rodu. Odraz suvremenoga društva i modernizacija feminizmom može se primijetiti u novijim *Disneyjevim* crtićima. Radnja prati današnje stavove prema rodnim ulogama, gdje je psihološki naglašena čvrstoća ženskih likova u kojemu nije važno da žene budu kućanice i dobre majke, te da čekaju pravu ljubav od strane muškarca, već da su sposobne za rad i da mogu ovisiti same o sebi, a ljubav mogu pronaći i u drugim ulogama.

7. ZAKLJUČAK

Usprkos napretku i velikim promjenama koje se pokazuju u društvu, a nastale su zahvaljujući i feminizmu, još uvijek živimo u svijetu stereotipa, u društvu koje ne odobrava ravnopravnosti roda i spola. Iako je feministički pokret uspio promijeniti tradicionalno mišljenje o ponašanju i ulogama muškaraca i žena, patrijarhalno društvo i grupe ljudi koji ne podržavaju feminizam kao takav, ograničavaju i sputavaju napredak novih generacija.

Razvoj novog društva u 21. stoljeću i dolazak modernog feminizma stvara kontradikciju prema samom pokretu i borbi za ravnopravnost žena u političkom, ekonomskom i društvenom dijelu. Problem nastaje s rodnim stereotipima i otporu još u odgoju. Primjerice, roditelji svjesno ili nesvjesno utječu na rodni identitet djeteta odijevajući ga u određenu boju s obzirom na spol, davanje igračaka i učenje djeteta kako se ponašati u skladu s rodnom ulogom. To su samo neke od posljedica koje dijete i adolescenti uče tijekom svog odrastanja, uključujući utjecaj samog društva, ali ponajviše medija. Nova generacija je generacija tehnologije, te je time više podložna medijskim utjecajima koji stvaraju lažnu sliku muškarca ili žene. Savršenstvo ne postoji, a medijske kampanje od modela stvaraju žene koje su okarakterizirane kao vitke, lijepih oblina i lica, duge kose, te savršeno odrađuju ulogu kućanice, majke i supruge, bez prikaza intelektualne osobnosti zbog čega sve veći broj djevojaka prolazi kroz depresiju, anoreksiju, bulimiju, gubitak vlastitog identiteta i samopouzdanja. Također, muške uloge su isto pod kritikama društva i medija, ali ne u tolikoj mjeri. Rodni stereotip se i dalje provlači da su muškarci jači spolovi što podrazumijeva hrabrost i snagu, a umanjuje se emocionalna osobnost, te dječaci koji su emotivno slobodniji smatrani su manje vrijednima. Dakle, rodni stereotipi umanjuju našu sposobnost i sprječavaju nas u punom razvoju vlastitog identiteta i za ono što smo nadareni individualno.

Analizom animiranih filmova i proučavanje poruka *Disneyjevih* crtića, može se zaključiti kako negativno stvara predodžbu o rodnim ulogama. Djeca se ne rađaju s predrasudama i rodnim stereotipima, te se može iz toga vidjeti koliki utjecaj ostavljaju takvi crtići na djecu. Disney je kroz cijelo svoje stvaranje dijelio rodnu ulogu, ali naglasak je na sposobnosti samog spola i roda. Primjerice, njegovo viđenje princeza kojima sreća ovisi o princu, dovodi djevojčice u situaciju da zaboravljaju na druge vrijedne stvari i osobe. Tek s jačanjem feminističkog utjecaja i promjena u društvu općenito, *Disney* to postupno mijenja. Nažalost, još uvijek stvara stereotipe o izgledu, te pomoću medija i drugih kampanja stvara se površna generacija koja misli da je vanjski izgled najbitniji. Promjene ne mogu nastati odjednom, ali

se može utjecati kada bi svaka osoba krenula od sebe. Dakle, kada bi svatko uložio jednak trud i mijenjao sebe, a tako i mišljenje prema drugoj osobi, ne osuđujući rod i spol, dovelo bi do smanjenja stereotipa i kritiziranja.

Time se dolazi do zaključka da je svaka osoba sebi najveći kritičar, te zbog kompleksa i nesigurnosti u sebe koje su stvorile prijašnje generacije i prenosile rodnu tradiciju, stereotipi neće nestati dok postoji čovječanstvo. Prvenstveno zbog velikog utjecaja medija i animiranih filmova koji to naglašavaju.

Tijekom istraživanja i pisanja se moglo zaključiti koliko su žene kroz povijest bile puno snažnije fizički i psihički zbog kojih današnje žene imaju skoro punu slobodu u svim segmentima. No, zbog žena koje se ne nazivaju feministicama i onima koje pokušavaju biti moderne žene današnjice, stvara se problem u odnosu prema spolu i rodu. Primjerice, žene očekuju punu ravnopravnost, ali jednako tako veću zaštićenost od muškaraca, kada su u pitanju fizička i psihička nasilja, poslovni uvjeti i slično. U isto vrijeme očekuju od suprotnog spola da bude “glava” kuće, pravi džentlmen i muškarac, ali i onaj koji će pokazivati emocije u ograničenoj mjeri. Time se šalje dvosmislena poruka novim generacijama, te slabe ciljevi feminizma.

8. LITERATURA

1. Ashcraft, A. i Belgrave, F. (2004) *Gender Identity Development in Urban African American Girls*. U: Lee, J. *Gender Roles Influence*. New York: Nova Biomedical Books, str. 1-33
2. Borovac, K. (2015) *Identitet žene kroz prizmu (marksističkog) feminizma (Diskursno – analitički pogled u dva perioda jugoslavenskog društva nakon 2. svjetskog rata)*. Završni rad. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
3. Brnić, P. (2002) *Odnos maskuliniteti, femininosti te nekih sociodemografskih varijabli sa lokusom kontrole*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
4. Bussey, K. i Bandura, A. (1999) *The psychology of gender*. 2. izd. New York: The Guilford Press.
5. Cvrtila, L. (2016) *Spolno stereotipiziranje*. Završni rad. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
6. Fadić, M. (2014) *Analiza ženskog lika u Disneyevim crtićima*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
7. Forgacs, D. (1992) Disney animation and the business of childhood. *Screen*, Vol. 33 No 4, str. 361-374
8. Freedman, E. (2002) *No Turning Back: The History of Feminism and the Future of Women*. 1. izd. United States: A Ballantine Books.
9. Golub, T. (2017) *Osvješčivanje prisutnosti rodni stereotipa u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
10. Gruver, N. (2003) *Cooming To Feminism: „That's Not Fair!“ Nurturing Girls' Natural Feminism*. U: Dicker, R. i Piepmeir, A., *Catching a Wave: Reclaiming Feminism for the 21st Century*. Lebanon: Northeastern University Press, str. 101-116.
11. Harding, S. (1986) *The Science Question in Feminism*. 1. izd. Ithaca and London: Cornell University Press.
12. Jelavić, Ž. (2006/07) *Spol, rod, rodne uloge*. Zadar: Odjel za sociologiju Sveučilišta u

Zadru.

13. Jovanovac, I. (2017) *Utjecaj crtanih filmova na djecu predškolske dobi*. Završni rad. Petrinja: Sveučilište u Zagrebu.
14. Jugović, I. (2004) *Zadovoljstvo rodnim ulogama*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Sveučilište u Zagrebu.
15. Lee, J. (2005) *Gender Roles Influence*. New York: Nova Biomedical Books.
16. Lloyd, G. (1984) *The man of reason: „male“ & „Female“ in Western Philosophy*. London: Routledge.
17. Marić, I. (2019) *Feminizam kao književna tema: komparativna analiza suvremenog hrvatskog i afričkog romana*. Diplomski rad. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
18. McRobbie, A. (2009) *The Aftermath of feminism: Gender, Culture and Social Change*. 1. izd. London: SAGE.
19. Mijatović, N. (2014) *Kritika liberalnog feminizma s marksističkog i anarhističkog stajališta*. Završni rad. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
20. Pallant, C. (2011) *Demystifying Disney: A History of Disney Feature Animation*. New York: continuum.
21. Petrović, K. (2018) *Je li Disneyev animirani film Moana prekretnica u odnosu na dosadašnje filmove Disney Princess franšize*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
22. Rohtek, M. (2018) *Disneyeve ekranizacijeknjiževnih djela u razrednoj nastavi*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
23. Rudančić, V. (2015) *Analiza rodni stereotipa u crtanim filmovima koji se prikazuju na hrvatskim nacionalnim TV postajama*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
24. Sever Globan, I., Plenković, M. i Varga, V. (2018) Reklame i rodni stereotipi: važnost medijske pismenosti. *Media, culture and public relations*, Vol. 9 No. 1-2, str. 81-94

25. Sklevicky, L. (1996) *Konji, žene, ratovi*. Zagreb : Druga.
26. Slavić, A. (2017) *Konstrukti ženskih likova u suvremenim bajkama: uz analizu filma Merida hrabra*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
27. Šolaja, K. (2017) *Feminizam i žena današnjice*. Završni rad. Koprivnica: Sveučilište Sjever.
28. Turković, H. (1987) *Razumijevanje filma*. 1. izd. Zagreb: d:p:k:m
29. Vrcelj, S. i Mušanović, M. (2011) *Kome još (ne) treba feministička pedagogija?!* Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.

INTERNETSKI IZVORI:

1. Animirani film. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2819> [pristup: 25. 08. 2019]
2. Cerjan – Letica, G. (1985) *Feministički pokret – organizacija, oblici i sadržaj borbe*. Revija za sociologiju, Vol. 15 No. 3-4. URL: <https://hrcak.srce.hr/155771>
3. Cuculić, K. (2016) *Nejednakost u dječjim filmovima: Klasni sistem i ženski likovi u Disneyevim crticiima*. Novilist. hr URL: <http://www.novilist.hr/Scena/Film/Nejednakost-u-djecjim-filmovima-Klasni-sistem-i-zenski-likovi-u-Disneyevim-crticima> [pristup: 26. 08. 2019]
4. Gvozdanović, A. (2004) Feminizam je za sve: strastvena politika. *Diskrepancija: studentski časopis za društveno – humanističke teme*, Vol. 7 No. 11, str. 133 -134. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=7263
5. Heffer, H. (2007) Biološka i društvena kategorija roda u rodnoj teoriji i rodna teorija stereotipa. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 33 No. 1, str. 165-175 URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=34643
6. Famous Biographies & TV Shows (2017) *Walt Disney Biography*. URL:

<https://www.biography.com/business-figure/walt-disney> [pristup: 12. 09. 2019]

7. Feminizam. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19203> [pristup: 30. 07. 2019]
8. Ilić, K. (2017) *Povijest pokreta: Feminizam prvog vala*. Libela: Portal o rodu, spolu i demokraciji. URL: <https://www.libela.org/sa-stavom/8838-povijest-pokreta-feminizam-prvog-vala/> [pristup: 02. 08. 2019]
9. Kologjera, I. (2017) *Bizarni crtići: zašto likovi iz Disneya rijetko imaju mame?* Express: KULTURA. URL: <https://www.express.hr/kultura/bizarni-crtici-zasto-likovi-iz-disneya-rijetko-imaju-mame-2393> [pristup: 26. 08. 2019]
10. Kolumna blogera „Duh vremena“ (2011) *Polarizacija moći i rodna nejednakost*. Transformacija Svijesti. URL: <https://2012-transformacijasvijesti.com/kolumne-blogera-duh-vremena/polarizacija-moci-i-rodna-nejednakost> [pristup: 22. 08. 2019]
11. Kolumna blogera “Duh vremena” (2012) *Feminizam i rodne uloge*. Transformacija svijesti. URL: <http://2012-transformacijasvijesti.com/opcenito/feminizam-i-rodne-uloge> [pristup: 06. 08. 2019]
12. Mark, J. (2016) *Women in Ancient Egypt*. Ancient History Encyclopedia: Harvard University Press. URL: <https://www.ancient.eu/article/623/women-in-ancient-egypt/> [pristup: 13. 08. 2019]
13. Mihaljević, D. (2016) *Feminizam – što je ostvario?. Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, Vol. 20 No. 1-2, 149-169. URL: <https://hrcak.srce.hr/170904>
14. Rod. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57482> [pristup: 04. 08. 2019]
15. Spol. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53130> [pristup: 04. 08. 2019]
16. Stereotip. Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58036> [pristup: 05. 08. 2019]
17. Towbin, M, et al. (2008) *Images of gender, race, age, and sexual orientation in disney*

feature-length animatedfilms. *Journal of Feminist Family Therapy*, - 15:4; str. 19-44.
URL: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1300/J086v15n04_02?needAccess=true

18. Tran, M. (2016) *Četiri načina na koje se muškarce uči da objektiviziraju žene*. Libela: Portal o rodu, spolu i demokraciji. URL: <https://www.libela.org/sa-stavom/7722-cetiri-nacina-na-koje-se-muskarce-uci-da-objektiviziraju-zene/> [pristup: 13. 08. 2019]
19. Wohlwend, K. E. (2012) The boys who would be princesses: Playing with gender identity intertexts in Disney Princess transmedia. *Gender and education* 24:6; str. 593-610. URL: <http://www.karenwohlwend.com/papers/2012boysprincess.pdf>
20. Žimbrek, I. (2014) *Vodič kroz pravce i valove u feminizmu za početnice/ke*. VoxFeminae: Women Media Independence. URL: <https://voxfeminae.net/pravednost/vodic-kroz-pravce-i-valove-u-feminizmu-za-pocetnice-ke/> [pristup: 02. 08. 2019]